

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านมีอายุประมาณ 100 กว่าปี ชาวบ้านที่เดินทางมาตั้งรกราก ส่วนใหญ่เดินทางจากอำเภอดอยสะเก็ด โดยยึดการเก็บใบเมี่ยง (ใบชา) และยึดอาชีพการทำสวนเมี่ยง เป็นอาชีพหลักมาตลอดทุกวันนี้ อนึ่งภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่าน และมีต้นไม้ดอกสีแดง ขึ้นบริเวณใกล้ๆลำห้วยตลอดแนว ชาวบ้านเรียกดอกไม้ชนิดนี้ว่า ต้นดอกกำปอง จึงนำมาเรียกชื่อหมู่บ้านว่า "แม่กำปอง" มีบรรยากาศที่หนาวเย็นตลอดทั้งปีและบนดอยในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำกว่า 10 องศา มีพืชพรรณป่าไม้เมืองหนาว กล้วยไม้ พืชสมุนไพร สัตว์ป่าน้ำตกที่สวยงาม ดังนั้นสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด ร่วมกับชาวบ้านแม่กำปอง และชาวในตำบลห้วยแก้ว จัดทำหมู่บ้านแม่กำปองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะทำให้สหกรณ์ฯ ชาวบ้าน และหมู่บ้านแม่กำปองมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งและปีที่ผ่านมาหลังจากได้ทดลองเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมู่บ้านแม่กำปองนั้นมีการทำเกษตรสวนเมี่ยงในพื้นที่นี้ไม่ต้องลงทุนด้วยตัวเงินแต่ใช้การลงทุนด้วยแรงงาน จึงสามารถสร้างรายได้ได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการอพยพจากญาติพี่น้องจากดอยสะเก็ดเข้ามายังพื้นที่ตำบล ห้วยแก้ว โดยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ แต่เนื่องด้วยพื้นที่จำกัดของบ้านแม่กำปองที่อยู่ด้านในสุดของเส้นทาง อีกทั้งยังไม่มีเส้นทางเข้าออกที่สะดวก ดังนั้นชาวบ้านจึงตั้งถิ่นฐานที่บ้านห้วยแก้ว และบ้านธารทองมากกว่า ทำให้บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านเล็กๆที่มีจำนวนประชากรไม่มากอาศัยอยู่ตามลำห้วยเป็นกลุ่มบ้าน เรียกว่า ป๊อก หรือ ปาง

ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปเรียบง่ายไม่แตกต่างจากสังคมพื้นราบมากนัก แต่มีลักษณะเด่นที่ยังคงอยู่ คือ มีลักษณะสัมพันธ์แบบเครือญาติพี่น้องจากดอยสะเก็ดด้วยกัน และด้วยระยะเวลาในการก่อตั้ง หมู่บ้านเพียงร้อยกว่าปี ซึ่งเป็นเวลาของช่วงที่สองของอายุคนเท่านั้น ความใกล้ชิดของระบบความสัมพันธ์ในชุมชนจึงมีความแน่นแฟ้น และมีความสำคัญต่อการจัดการโครงสร้างต่างๆ ในชุมชน โดยจะเป็นลักษณะของเครือญาติที่คอยให้ความช่วยเหลือกันจนเป็นลักษณะเด่นของชุมชนประกอบกับโครงสร้างทางสังคมที่มีประชากรไม่มากนัก ทำให้ง่ายต่อการควบคุมให้อยู่ในแบบแผนวัฒนธรรมชุมชน โดยยังไม่ต้องมีกฎเกณฑ์จากสังคมภายนอกมาบังคับใช้ ส่วนในด้าน

ความเชื่อชาวบ้านในบ้านแม่กำปองนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งในหมู่บ้านมีศูนย์รวมจิตใจเพียงแห่งเดียวคือ วัดคันธารพุกยา ทำให้วัด และพระสงฆ์ มีความสำคัญในการดำเนินกิจการงานต่างๆ ของชุมชน ทั้งสถานที่การดำเนินงาน และการจงใจในการดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็น ประเพณี งานบุญ หรือกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน ทำให้กิจการงานต่างๆ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมาด้วยดีตลอด การดูแลกิจการงานต่างๆ ของชุมชน เริ่มแรกเดิมที่จะให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนเป็นหลัก ทั้งการจัดการชุมชน และการจัดการผลประโยชน์ต่างๆ หรือการแก้ไขปัญหาการขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการก็ตาม ซึ่งชาวบ้านเห็นว่ามีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับดีแล้ว แต่ต่อมาบทบาทขององค์กรภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ออน - แม่ลาย โครงการหลวง การส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี ฯลฯ ทำให้การจัดการชุมชนมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดการภายใต้กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำของชุมชนที่มีกฎระเบียบชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังให้อำนาจและความสำคัญอยู่ที่ผู้นำชุมชนในการดูแล การจัดการภายใต้ระบบสหกรณ์ของชุมชน ได้รับการส่งเสริม และพัฒนาจนสามารถจัดการดูแลในหลายๆ เรื่องของชุมชน ตัวอย่าง เช่น สาธารณูปโภคของชุมชน สวัสดิการชุมชน รวมทั้งความพยายามในการจัดการทรัพยากรในชุมชนในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนอีกด้วย จากปัญหาในอดีตไม่ว่าจะเป็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านแม่กำปอง ในช่วงเศรษฐกิจของประเทศมีลักษณะเป็นฟองสบู่ สถานะความเปลี่ยนแปลง อุตสาหกรรมที่มีความรุนแรง คนหนุ่มสาวจึงอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปอยู่ในเมือง ละทิ้งและขายที่ทำกินในชุมชนตนเอง พ.ศ.2540 เกิดภาวะล่มสลายทางเศรษฐกิจ โรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งปิดกิจการ ทำให้ผู้ที่ขายแรงงานตกงาน มีสภาพเหมือนคนหมดตัวจึงคืนกลับถิ่นเดิม ปัญหาที่ตามมาคือไม่มีที่ทำกิน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาโสเภณี และ ปัญหายาเสพติด ที่นำมาซึ่งโรคเอดส์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสังคมนั่นเอง ด้วยปัญหาต่างๆ ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยอยากทราบแนวทางของชุมชนบ้านแม่กำปองว่ามีแนวทางอะไรบ้างในการรับมือกับปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจภายในชุมชนด้วยตัวองค์กรชุมชนเอง อย่างไร หมู่บ้านแม่กำปองจึงเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็งและเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขที่ทำให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง
- 2) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูสภาพวิกฤติทางสังคมด้วยองค์กรชุมชนและและธุรกิจชุมชนจากชุมชนที่เข้มแข็ง
- 3) เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของหมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

- 1) สามารถทำให้สังคมมีตัวอย่างจากของจริงว่า ปัญหาและวิกฤติเป็นป รากฎการณ์ที่เกิดขึ้นได้เสมอ แต่การฟื้นฟูวิกฤติจะเกิดขึ้นเชิงรูปธรรม ได้ด้วยความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรในชุมชน ด้วยระบบเศรษฐกิจธุรกิจชุมชนที่มีศักยภาพ
- 2) เพื่อทราบถึงสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชน ปัญหา และอุปสรรคของเศรษฐกิจชุมชนและสามารถ แก้ไขปัญหา และอยู่รอดด้วยตัวเองค์กรชุมชนเอง
- 3) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

1.4 สมมุติฐานการวิจัย

การฟื้นฟูสภาพวิกฤติทางสังคม และสภาพวิกฤติทางเศรษฐกิจ จะเกิดขึ้นเชิงรูปธรรมได้ด้วยความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรในชุมชน ด้วยระบบเศรษฐกิจธุรกิจชุมชนที่มีศักยภาพ

1.5 นิยามศัพท์

องค์กรชุมชน หมายถึง ครอบคลุมหลายครอบครัวที่มาอยู่รวมกันในที่เดียวกัน หรือก่อตั้งเป็นชุมชนในพื้นที่เดียวกัน อาจเรียกเป็นหมู่บ้านก็ได้

เศรษฐกิจ หมายถึง มีความหมายโดยนัยถึงการครอบคลุมถึงการผลิตสินค้า (Production) การกระจายสินค้าหรือการขาย (Distribution) การบริโภค (Consumption) การกระจายรายได้เช่น ค่าเช่า ค่าจ้าง ดอกเบี้ย กำไร

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การดำเนินทางเศรษฐกิจต่างๆทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต และการบริโภค และการกระจายการผลิต โดยให้คน ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ บนรากฐานของความสามารถที่มีอยู่ จากการใช้ทุนทางชุมชน ทั้งที่เป็นสินค้าน่าทุน ทุนทางเศรษฐกิจ

วิกฤติทางสังคม หมายถึง ช่วงที่อยู่ในสภาพหัวเลี้ยวหัวต่อ มีสภาพยุ่งเหยิง สถานการณ์ไม่ปกติของสังคม

ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทโดดเด่นในชุมชน มีภาระหน้าที่ในการนำประชาชน ในชุมชนให้เกิดการพัฒนา

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ตระหนักรู้ รับรู้มีโอกาสเข้ามาแสดงบทบาท ทักษะ และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง เป็นการเน้นการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ และความชำนาญ และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีทักษะของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการภูมิปัญญาที่เหมาะสมชัดเจน โปร่งใสต่อเนื่อง และเป็นระบบ

การฟื้นฟู หมายถึง การเสริมสร้างป้องกัน และแก้ไขปัญหาความบกพร่อง หรือสูญเสียไปให้เกิดมีขึ้น ให้สามารถเรียนรู้ ปฏิบัติงาน และดำรงชีวิตในสังคมได้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การ เดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยว แห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ ศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลิน ไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้ และ ความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ความต้องการพื้นฐานในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจในธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้น การเข้าไปในพื้นที่ต้องระมัดระวัง ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน (Home Stay) หมายถึง การให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะบ้านพักของชุมชน ใช้บ้านของชาวบ้านที่มีห้องหรือพื้นที่ที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าของบ้านพอใจและยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวประชาชนในท้องถิ่น และ ผู้ประกอบการ